

MANİLERİN DİLİ!

Yahya AKSOY

“Karşı karşı duralım/Telefonu kuralım/Aramız uzak düştü/Maniyle konuşalım.”

İnsanlık tarihinin ilk kültür ürünlerinden biri olan sözlü kültürler, Kültür tarihinin temelini oluştururlar. Ağızdan ağıza taşınarak, geçmişin değerlerini günümüze ve geleceğe taşırlar.

Söz sözü açar ve söz kapıyı açar. Maniler, atasözleri, halk hikâyeleri ve türküler söze derinlik ve güzel anlamlar katarlar. Doğayı, insanı ve hayatı özetleyerek anlatırlar. Sözcüklerle sanat eseri yaparlar.

“Tepe bağa vardım buldum üzümü/Boğazıma durdu çavuş üzümü/İste teğmeninden versin izini/Bir daha göreyim kara gözünü.”

Kastamonu’da, bakırcı ve dokumacı esnafı arasında soru ve cevap şeklinde geçen, “esnaf türküsü-esnaf oyunu”nda şöyle denmekte:

- Bakırcılar bakırı neyle döverler?
- Şöyle döverler, böyle döverler.
- Şöyle mi?
- Böyle mi?
- Böyle...

Birçok araştırmacı tarafından mana-lı söz anlamına geldiği ifade edilen ve sözlü halk kültürünün temelini oluşturan mani konusunda, A. Vefik Paşa, Şemsettin Sami, Ahmet Rasim, Velet Çelebi, Fuat Köprülü, Fahrettin Kırzioğlu, Abdülbaki Gölpınarlı, P. Naili Boratav, Evliya Çelebi ve pek çok düşünürün birbirine yakın görüşleri bulunmaktadır.

Fuat Köprülü, mani sözünü, Arapça ma’na’dan geldiğini, Abdülbaki Gölpınarlı, mani kelimesinin XV. yüzyılda çönklerde “Mâ’ni” tarzının yazılmasına göre “mana”nın Farsça telaffuz şekli olan “mâ’ni”nin Türkçeleşmiş şekli olduğunu, Pertev Naili Boratav, mani sözünün Arapça “Mâ’na” dan gelmiş olduğunu ifade ediyor.

Ülkemizin her tarafında kadın ve erkekler tarafından yerel ağızlarla söylenen binlerce mani bulunmaktadır. 1994’de Erzincan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından zamanın çalışkan ve örnek valisi rahmetli Recep Yazıcıoğlu’nun destekleri ile il kültür müdürü sevgili Ruhi Kara’nın çevrede yaptığı mani derlemeleri kitaplaştırılarak hizmete sunulmuş. Halk kültürümüze büyük katkılar sunan bu örnek çalışmaya emeği geçenleri kutluyorum. Yazıcıoğlu’nu rahmetle anıyorum.

Mani türleri, bölgelere, lehçelere ve kavimlere göre değişik isimlerle anılmaktadır: Acem, Azeri, düz, cinaslı, ficek, döndürme, halay, aşule, bayatı, arandakakışta, cır, beretek, gencer, hayrat-hoyrat, karşı, kilit açma, martaval, okşama, peşrevi, şın, saya, sevda vb. isimlerle anılan maniler genel olarak dört mısralıdır.

“Mani başı mani başı/söyle bize bir mani/Yozgatlının kış aşısı/Yap bize bir arabaşı.”

Yozgat manisi.

“Fice fişek fil ola/İçi dolu su ola/Ficek söyleyenlerin/ Dileği kabul ola.”

Erzincan manisi.

“Has gümüşten ola kundura bağı/Dolaşa gelesin Dumanlı Dağı/Ela gözlerini sevdiğim dilber/Sensin bu dünyada belimin bağı.”

Erzincan Kemaliye (Eğîn) manisi.

Maniler, yapılarına, konularına, lehçelerine, kümelerine göre çeşitlere ayrılırlar. Daha çok kadınların seslendirdiği manilerde sevgi temasını donatan deyimler, söz kümeleri, benzetmeler ve halk deyişleri yer almaktadır.

“Dağların yeli geldi/Yağmurun seli geldi/Ağla gözlerim ağla/Ayrılık günü geldi.”

“Ağaç dikili kaldı/Yakam sökölü kaldı/El anasına kavuştu/Boynum bükölü kaldı.”

“Al eline kalemi/Yaz başına geleni/Sen olsun sevmez misin/Ayağıyla geleni.”

“Ankara asmasıyım/Bezîrgân basmasıyım/Bakan doktor getirin/Ben sevda hastasıyım.”

Manilerin dili, halkın dilidir. Konuları halk kültürünün ve yaşamın özüdür. Maniler halkın sözü ve dilin gücüdür. Yaşamın sayfalarına ve safhalarına dair öğütler ve dersler verirler.

103 yaşında vefat eden bir hâkim beyin kayıvalidesi her kahve pişirirken;

“Kahveyi pişiririm, korkarım taşı-rım / yar aklıma gelince, aklıma şaşı-rırım ” dermiş.

Mani oku dersini al. Manilere mani olma, hayatta manisiz kalma...